

Тема 3. Діагностика агресивної поведінки і виховно-корекційний вплив на агресивних дітей. Діагностичні методи у психокорекції. Агресія та агресивність. Деструктивні та конструктивні реакції. Техніки управління гнівом. Форми, методи і засоби психолого-педагогічної корекційної роботи з дітьми з агресивною поведінкою. Формування усвідомлення власних почуттів, почуттів інших людей; розвиток емпатії.

Аналіз понять агресія й агресивність

Термін "агресія" має різні значення. Сучасні психологи дотепер сперечаються з приводу термінологічного визначення агресії, але багато в чому їхні думки сходяться, що необхідно більше точний словник, у якому буде розрізнятися поведінка самовпевнене, енергійне, спрямоване на досягнення поставленої мети, і поведінки, єдина мета якої - заподіяти біль, нашкодити або зруйнувати.

А. Маслоу (Maslow A., 1964) також відносив агресію й агресивність до потреби руйнувати. Агресивність, згідно Маслоу, не інстинкт, але інстинктоїдна - подібна до інстинкту. У якості інстинктоїдних він розумів властивості особистості, які не зводяться до інстинктів, але мають певну природну основу.

Серед трактувань агресії з позиції соціального феномена слід зазначити наступні. Деякими дослідниками під агресією розуміється активність адаптивного характеру. Наприклад, Ф. Аллан (Allan F., 1964) описує її як внутрішню силу (не пояснюючи її походження), що дає людині можливість протистояти зовнішнім силам [50, 6]. На думку Д. Креч, Р. Кратчфілда "у своїй найпростішій формі агресія може розглядатися як пряма атака на перешкоду або бар'єр, і в цьому змісті вона є проявом адаптивного поводження". Під агресією також розуміється поведінкова реакція, що характеризується проявом сили в спробі завдати шкоди або збиток іншим людям або об'єктам, шляхом актів ворожості, атак, руйнувань (Delgado H., 1963). Х. Маркль вважає агресію однією з форм конкурентної поведінки в умовах обмежених ресурсів. "чи буде конкуренція агресивної чи ні - це залежить від співвідношення "витрати - користь" за даних умов середовища..." [40, 24]. Ступінь агресивності зменшується, якщо користь починає перевершувати витрати; якщо ж витрати перевершують користь, агресія стає патологічною.

Е. Фромм визначає агресію більш обширно, як заподіяння збитку не тільки людині або тварині, але й усякому неживому об'єкту. А. Реан, трохи звужуючи Е. Фромма, розуміє під агресією "будь-які дії, які заподіюють або мають намір завдати шкоди іншій людині, групі людей або тварині" [47, 235].

Незважаючи на розходження у визначенні поняття агресії у різних авторів, ідея заподіяння шкоди іншому суб'єктові присутня практично завжди.

Один з найбільш відомих дослідників агресії й агресивності людини А. Басс (Buss A., 1961) визначає агресію як реакцію, у результаті якої інший організм одержує болючі стимули. Їм запропоноване наступне, також досить широке, визначення: агресія - це будь-яка поведінка, що містить погрозу або наносить збиток іншим [11, 25]. З даними визначеннями не можна повністю погодитися. Так, якщо збиток нанесений не навмисне, а випадково, дія людини не завжди можна розцінювати як агресію. Крім того, невдалі спроби завдати шкоди, згідно даного визначення, не можна розглядати як агресивні дії. Тим часом, агресивний намір і дії по його здійсненню мали місце.

Дж. Каган (Kagan, 1969) відзначав: для того щоб судити про агресивність того або іншого акту, необхідно знати його мотиви й те, як він переживає. Слідом за ним Фешбах (Feshbach, 1964) наполегливо вказував на необхідність включення мотиваційних факторів у визначення агресії.

У силу цього декількома дослідниками (Берковиц, Фешбах) було запропоноване інше визначення "агресії". Воно містить наступне положення: для того, щоб дії індивіда були

кваліфікований як агресія, вони повинні містити в собі намір скривдити, а не просто приводити до таких наслідків. У цьому випадку вдалі й безуспішні спроби заподіяти шкода або скривдити іншої людини будуть оцінені як агресивні, тому що вони були навмисними. Дане визначення, таким чином, є більше точним і містить облік мотивації.

Найбільше визнання одержало наступне визначення: "Агресія - це будь-яка форма поведінки, націленої на образу або заподіяння шкоди іншій живій істоті, що не бажає подібного звертання" [40, 26]. На думку зазначених авторів, прагнення реципієнта уникнути нападу й болю повинне бути присутнім.

Формулюючи визначення "агресії", Л.М. Семенюк відзначає, що в буквальному значенні слова - це напад за власною ініціативою з метою захоплення. "Разом з тим цей такий стан, що може містити в собі не тільки прямий напад, але й погрозу, бажання напасти, ворожість".

Поняття "агресія" й "агресивність" розрізняються багатьма авторами. Якщо агресія трактується як дія або процес, що має специфічну функцію й організацію, то агресивність розглядається або як певний стан людини, або як деяка особистісна структура, що є компонентом більш складної структури психічних властивостей людини. Зокрема, Н.Д. Левітін пропонував розглядати й досліджувати агресію як психічний стан, виділяючи пізнавальний, емоційний і вольовий її компонент. А. Реан [47, 236] розуміє під агресивністю "властивість особистості, що виражається в готовності до агресії".

Розрізнення понять "агресія" й "агресивність" веде до важливих наслідків. З одного боку, не за всякими агресивними діями суб'єкта дійсно стоїть агресивність особистості. З іншого боку, агресивність людини зовсім не завжди проявляється в очевидно агресивних діях. Прояв або не прояв агресивності як особистісної властивості в певних актах поведінки як агресивних дій завжди є результатом складної взаємодії ситуаційних факторів.

Э. Фром вважає, що існують два види агресії — «доброкачественная» и «злокачественная». Первая появляется в момент опасности и носит защитный характер. Как только опасность исчезает, затухает и данная форма агресии. «Злокачественная» агресия представляет собой деструктивность, жестокость; бывает спонтанной и связана со структурой личности. В данной связи многие авторы разделяют понятия «агрессий» и «агрессивность», определяя «агрессивность как свойство личности, выражающееся в готовности к агресии» (Реан, 1999).

Корекція дитячої агресії:

1. Консультативна робота з батьками, спрямована на зняття провокуючих факторів
2. Зниження рівня тривожності дитини.
3. Формування усвідомлення власних почуттів, почуттів інших людей; розвиток емпатії.
4. Розвиток позитивної самооцінки.
5. Навчання дитини прийнятним способам вираження власного гніву, безпечним для неї та оточуючих.
6. Навчання дитини технікам управління власним гнівом, контролю над деструктивною поведінкою.
7. Навчання дитини конструктивним поведінковим реакціям

Таблица 1

Характерологические особенности ребенка

1
1. Высокий уровень личностной тревожности. Сверхчувствительность к негативному отношению к себе. Восприятие большого числа ситуаций как угрожающих

2. Слабое осознание собственного эмоционального мира. Низкий уровень эмпатии

Направления коррекционной работы

2
Снижение уровня личностной тревожности

Формирование осознания собственных эмоций, а также чувств других людей, развитие эмпатии

Методы и техники терапевтического воздействия

3
1) релаксационные техники: глубокое дыхание, визуальные образы, мышечная релаксация, свободное движение под музыку;
2) работа со страхами;
3) ролевые игры
1) работа с фотографиями, отражающими различные эмоциональные состояния;
2) придумывание историй, раскрывающих причину эмоционального состояния (желательно раскрыть несколько причин);
3) рисование, лепка эмоций;
4) пластическое изображение эмоций;
5) работа с эмоциями через сенсорные каналы;
6) изображение различных предметов и явлений природы, придумывание рассказов от лица этих предметов и явлений;
7) разыгрывание сценок (этюдов), отражающих различные эмоциональные состояния;
8) методика - «я грустный (радостный и т.д.), когда...»'
9) ролевые игры, отражающие проблемную ситуацию, где

«агрессор»
проигрывает роль
«жертвы»

3. Неадекватная
(чаще низкая)
самооценка. Заранее
настроены на
негативное
восприятие себя со
стороны окружающих

Развитие позитивной
самооценки

1) упражнения,
направленные на
позитивное
восприятие образа
«Я», активизацию
самосознания,
актуализацию «Я-
состояний»;
2) разработка
системы поощрений и
наград за имеющиеся
и возможные успехи
(«альбом успехов»,
медали,
аплодисменты и т.п.);
3) включение ребенка
в работу различных
(по интересам)
секций, студий,
кружков

4. Эмоциональное
«Застревание» на той
ситуации, которая
происходит сейчас.
Неумение предвидеть
последствия своих
действий

Коррекционная
работа, направленная
на обучение ребенка
отреагированию
своего гнева
приемлемым
способом, а также на
отреагирование всей
ситуации в целом

1) выражение гнева
безопасным способом
во внешнем плане
(канализация
агрессии);
2) пластическое
выражение гнева,
отреагирование гнева
через движения;
3) многократное
(более 100 раз)
повторение
деструктивного
действия безопасным
для себя и
окружающих
способом;
4) рисование гнева, а
также лепка гнева из
пластилина или
глины, обсуждение
(если ребенок хочет),
в каких ситуациях от
испытывает такой
гнев;
5) «письма гнева»;
6) «галерея

негативных
портретов»;
7) использование
приемов арт-терапии,
гештальт-терапии,
эмоционально-
образной терапии в
целях более полного
отреагирования
чувств и их
позитивной
трансформации